

00:00.031 --> 00:03.492

[SPEAKER_01]: [Automatisk tekstet av Autotekst med NB Whisper. Kan inneholde feil.]
Du
lytter nå til en podkast fra Universitetet i Stavanger.

00:12.114 --> 00:24.714

[SPEAKER_01]: Velkommen til en ny episode i Mohnitor, en podkast om kunnskap og samfunn. De sier at du ikke kan stoppe våren. Men det gjelder òg for

00:24.914 --> 00:35.883

[SPEAKER_01]: villaksen. Hver vår kommer den. Fra Storhavet til norskekysten og opp i de norske elvene. Dreven av en ubøyelig trang til forplantning. I

00:35.943 --> 00:45.005

[SPEAKER_01]: tusenvis av år har laksen gitt mat og livsgrunnlag for folk langs kysten. Med tilbakegang i Europa gjennom 200 år står Norge igjen som en

00:45.065 --> 00:53.628

[SPEAKER_01]: viktig bastion for den atlantiske villaksbestanden. Men sammen med resten av naturen er laksen nå under press. Fra uforsvarlig

00:53.668 --> 01:04.253

[SPEAKER_01]: forvaltning, global oppvarming og fra lakseoppdrett. ... til samtale om villaksen som kilde til kunnskap, lidenskap og kultur, har jeg med

01:04.293 --> 01:08.875

[SPEAKER_01]: meg to store kapasiteter innen lakseforvaltning og naturovervåking.

01:15.158 --> 01:22.103

[SPEAKER_01]: Finn har hatt det som har vært å ha av verv og oppgaver i jeger- og fiskeforeninger, og bruker mye tid langs norske elver på sommerstid.

01:22.944 --> 01:32.231

[SPEAKER_01]: Han sto bak etableringa av Norsk Villakssenter i Lærdal, som han leda fra 1990 til 1997. De siste 27 åra har Finn vært direktør for Norsk

01:32.291 --> 01:41.557

[SPEAKER_01]: Oljemuseum, men fiskeinteressa har han holdt ved lag. Anders Lamberg fisker ikke laks. Til gjengjeld er han utdanna biolog med

01:41.598 --> 01:49.279

[SPEAKER_01]: spesialisering i atferdspsykologi og dyrepsykologi. Anders arbeidet i tolv år som forsker i Norsk institutt for naturforskning,

01:49.579 --> 01:59.824

[SPEAKER_01]: NINA, før han etablerte skandinavisk naturovervåking i 2001. Der han nå bruker høyteknologi for å overvåke hundrevis av laksebestander i

01:59.924 --> 02:10.530

[SPEAKER_01]: elva fra Østfold til Kirkenes. Anders starta med å fordype seg i laksen sitt seksualliv. Og ingen har sett flere laksegytinger enn han.

02:12.128 --> 02:24.294

[SPEAKER_01]: Enkelte plages av russen for tida, som preger bildet rundt oss i markering av overgangen fra ungdom til voksen. Det foregår noe

02:24.334 --> 02:35.480

[SPEAKER_01]: lignende i livet til laksen, som nå samles i hopetall. Legger barndom og oppvekst bak oss, og gjør seg klar for voksenlivet. Anders, hva er det

02:35.540 --> 02:46.344

[SPEAKER_01]: som skjer i elvene våre akkurat nå? Det er et veldig fint bilde du skisserer opp. For nå samles de laksungene som har blitt til smolt,

02:47.185 --> 02:57.908

[SPEAKER_02]: fordi de skal til havet og ete seg kjempestore og være der et år eller to eller tre. Men for å gjøre det så må de samles i stimer, fordi det er en

02:57.948 --> 03:08.733

[SPEAKER_02]: veldig farefull ferd. Så får du russeansamlingene, sånn som du beskriver. Og det er ikke så synlig kanskje som den store laksen som

03:08.753 --> 03:19.838

[SPEAKER_02]: kommer tilbake. Men det er en happening på våren. Og den kan være i juli i Tana og disse områdene i Finnmark, mens den kan være i april-mai her

03:19.858 --> 03:30.024

[SPEAKER_02]: nede. Hvor store er de når dette skjer? 15 cm. Og da har de gått fra et liv med å være territorielle og krangle med hverandre, og beskytte sine

03:30.064 --> 03:38.593

[SPEAKER_02]: territorier i elva som små ungfisk. Og så går de over til å måtte samarbeide i en stim på vei ut. Så de skifter litt mentalitet på denne

03:38.613 --> 03:49.942

[SPEAKER_02]: veien. Og dette har foregått i løp ... Hvor gamle er de når de tar fatt på veien ut av elvene? Det varierer også, selvfølgelig. Men ca. 3-3,5 år i

03:49.982 --> 04:01.149

[SPEAKER_02]: snitt. Bjerkreim, f.eks. I Rogaland kan det være to år. I Beiarelva i Nordland kan det være fem år. Så tendensen er kanskje at de varmer elva

04:01.189 --> 04:11.779

[SPEAKER_01]: her sør, så bruker de kortere tid. Mens de kalde elva nordpå, så kan de gå

kanskje tre år før de vender nesen mot sjøen. Det er fascinerende

04:11.839 --> 04:20.845

[SPEAKER_01]: hvordan de bryter opp dette territorielle livet som ungfisk og plutselig løser seg opp og samler seg i store flokker og stimer for å

04:22.066 --> 04:33.534

[SPEAKER_01]: vende snuten mot havet. Og det er som om noe snapper i hodet på dem på et eller annet tidspunkt. Dette er jo fascinerende i seg sjøl, men hva

04:33.574 --> 04:38.637

[SPEAKER_01]: tenker du om laksens livssyklus, som har fascinert deg mest, Anders?

04:58.820 --> 05:09.949

[SPEAKER_02]: Nesten hele livshistorien til en laks er interessant. Det at den skal på havet, er selvfølgelig særpreget. At den skal vokse seg stor. Det

05:10.029 --> 05:20.538

[SPEAKER_02]: skyldes nok det som skjer under gytingene. Det er de individene som får overleve til neste generasjon, de som er store. De små har ikke sjanse i

05:20.618 --> 05:30.888

[SPEAKER_02]: elva. De vokser for seint. Når den går i havet, vokser den 100 ganger mer pga. næringstilgangen. Da kommer de tilbake konkurransedyktige. Men

05:30.928 --> 05:41.279

[SPEAKER_02]: den fasen med smolten på vei ut, det er de fineste individene. De ser ut som små hvithaier, og de har sånne utfordringer. Det er den tøffeste

05:41.299 --> 05:53.004

[SPEAKER_02]: delen av lakselivet. De skal langt. Havet er virkelig storhavet her. Hvor beiter de? Ulike deler, avhengig av hvor du kommer fra i landet. De

05:53.064 --> 06:03.792

[SPEAKER_02]: nordlige ... Det er et skille der som går opp ved Troms et sted. Og de går i Barentshavet og Norskehavet der oppe. De sydlige, sammen med dansk

06:03.852 --> 06:15.219

[SPEAKER_02]: laks, svensk laks og tysk og fransk laks, går mer i Færøyområdet, og noen går til Grønland. Men dette er noe man vet ganske lite om. Havet er en

06:15.280 --> 06:24.266

[SPEAKER_02]: ukjent faktor. Men i områdene rundt Grønland kan de òg støte på laks fra Amerika? Og så skiller de lag igjen når de skal tilbake til syne?

06:27.025 --> 06:35.488

[SPEAKER_01]: Så det er litt av en reise de legger ut på. For deg, Finn, så er det litt annerledes. Selv om du deler kunnskapshungeren og er svært

06:35.528 --> 06:45.753

[SPEAKER_01]: interessert i laksens livssyklus, så er det jo fiskeinteressen som kanskje står sentralt hos deg, så nå kribler det vel? Når du vet at

06:45.793 --> 06:57.645

[SPEAKER_01]: samtidig som smolten og ungfisken er på vei til havs, så kommer da større fisk andre veien. På vei mot norske elver og våre fiskestenger. Så hva er

06:58.185 --> 07:08.330

[SPEAKER_01]: det hos deg som skaper fascinasjonen for laksen? Det er jo en sykdom vi har, som vi deler. Vi som fisker etter denne laksen, og den

07:08.350 --> 07:16.495

[SPEAKER_00]: fascinasjonen som Andersen forteller om, er jo en del av det. Men det er klart, har du en gang fått en laks på ordentlig, og du har kjent kreftene,

07:16.695 --> 07:26.861

[SPEAKER_00]: og du har sett skjønnheten i denne blanke fisken og dynamikken i elva ... Det er en dragning som du aldri blir kvitt. Har du fått din første laks en

07:26.881 --> 07:34.404

[SPEAKER_00]: gang, og opplevde det dramaet som det er å stå ved ei lakseelv og få på en på kroken, så er det vanskelig å bli kvitt. Vi kaller det gjerne for en feber

07:34.424 --> 07:44.990

[SPEAKER_00]: eller en sykdom. Og den tida på året nå, som nå har vi vært uten fiske i ni måneder snart, Sesongen i Norge er stort sett fra 1.6 til ut august, med

07:45.030 --> 07:55.758

[SPEAKER_00]: litt variasjoner. Men laksefiske er en særdeles sesongbetont aktivitet. Når du har gått uten fiske i snart ni måneder, så kjenner vi at

07:55.798 --> 08:04.426

[SPEAKER_00]: det er like før vi får lov å steppe til igjen. Så er det alt dette rundt vannføring og innsig og observasjoner, og hvem er det som slipper til

08:04.466 --> 08:13.594

[SPEAKER_00]: først i elvene? Det er jo først i juni nå mange steder. Selv om noen få plasser i Norge er det òg 20. mai, som f.eks. Årdalselva, som nå får åpne

08:14.075 --> 08:24.579

[SPEAKER_00]: 20. mai. Så det er ei gjev tid framover. Vi har kjøpt fiskekort, vi har planlagt datoer, og vi holder på. For du må jo sikre deg en del datoer. Det

08:24.599 --> 08:32.401

[SPEAKER_00]: er sjansespill, det òg. Noen datoer bruker du ikke, for det var ikke vann. Det er mye usikkerhet rundt laksefiske, men det er jo en del av

08:32.461 --> 08:39.443

[SPEAKER_00]: gamet. Og det er mye av spenningen rundt det òg. At når er du der? Det handler mye om tid og sted. Å være til stede når det er gode forhold.

08:39.763 --> 08:47.385

[SPEAKER_01]: Timing, altså. Men la oss snakke litt mer om dette med livssyklus og sesongvariasjon. For det er vel en del av skjermen med laksefiske, er

08:47.405 --> 08:57.792

[SPEAKER_01]: det ikke det? At en går hele vinteren i spenning og forventning. Og uten denne pausen så hadde det ikke vært helt det samme. På ingen måte. Jeg kan

08:57.832 --> 09:08.780

[SPEAKER_00]: ikke tenke meg å fiske laks hele året. Det er jo litt av hele femma med det, at du går og venter på noe du gleder deg til. Og så er jo også kvaliteten på

09:08.840 --> 09:16.245

[SPEAKER_00]: laksen og muligheten for å fange den, varierer enormt gjennom sesongen. Det er den tida som kommer nå, når den første laksen kommer.

09:16.325 --> 09:24.149

[SPEAKER_00]: Den blankeste og feiteste laksen kommer. Så taper den jo litt kvalitet, uten at den liksom ikke er god matfiske likevel. Men når du kommer ut i

09:24.229 --> 09:32.053

[SPEAKER_00]: juli, august og september, er det klart at da er ikke laksen like gjev å få. Selv om feiten og opplevelsen og spenningen rundt det kan være like

09:32.073 --> 09:41.799

[SPEAKER_00]: stor, så er jo den blanke laksen som vi får i juni, det aller gjeveste. Det er sølvet som kommer på hvelva da. I tillegg er det noe med størrelsen.

09:41.879 --> 09:50.786

[SPEAKER_01]: Hvilke lakser pleier å komme først? Der er det en sammenheng, ja. Storlaksen pleier å komme tidlig. Og så kommer gjerne smålaksen, den

09:50.826 --> 10:02.976

[SPEAKER_00]: som er opptil 3 kg. Den kommer som regel ikke før ut i juli og gjerne i august for fullt. Men de store, tidlige, blanke ... Laksene med lus på,

10:03.517 --> 10:12.143

[SPEAKER_00]: og nå mener jeg lus i positiv forstand, for det er mye snakk om lakselus. Men den lusen som henger på laksen når den kommer tidlig, det er jo merke

10:12.183 --> 10:21.526

[SPEAKER_00]: på at den nettopp har kommet på elva. Den er gyllen, og den skinner av perlemor. Det er noe spesielt med den tidlige laksen. Det er ikke så mye

10:22.207 --> 10:33.230

[SPEAKER_01]: laks i elvene i juni, men hvis du får en fisk i juni, så er det stor sannsynlighet for at den er stor. Lakselusa er altså slik innretta at

10:33.310 --> 10:43.874

[SPEAKER_01]: når laksen går opp elvene og lakselusa utsettes for ferskvann, så dør lusa etter et par døgn eller så. Så hvis du får en laks i elvene med lus på,

10:43.994 --> 10:52.137

[SPEAKER_01]: så vet du at den kommer rett fra sjøen. Anders, preger sesongvariasjonen ditt arbeid på noe som helst? I aller høyeste grad.

10:52.657 --> 11:01.621

[SPEAKER_02]: Og i og med at det er variasjon mellom år, så de varme vårene når vi skal jobbe med smolt, så må vi jo plutselig springe ut mye tidligere, og alt

11:01.661 --> 11:13.952

[SPEAKER_02]: feltarbeidet, alt koker seg opp da. Men det er interessante ting fra en laksefiskers synsvinkel. Jeg er jo utdanna som atferdsøkolog, og det

11:14.012 --> 11:22.601

[SPEAKER_02]: gjelder jo ikke bare fisk. Det er mennesker òg. Pensumet mitt på hovedfaget var jo mye mennesker. Og en laksefisker får en sykdom, som

11:22.661 --> 11:35.289

[SPEAKER_02]: Finn sier. Kanskje ikke alle er disponert for den sykdommen. Noen er nok mer disponert enn andre. Så jeg har gjort en liten analyse på hvordan

11:35.930 --> 11:46.975

[SPEAKER_02]: laksefiskernes psykologi er. Det jeg oppfatter dem som, er at de er analytiske. Og de elsker, tror jeg, den analysen av hvordan de kan få

11:47.015 --> 11:59.347

[SPEAKER_02]: denne laksen. At de er typisk mennesker som liker å finne ut av ting. Så det er noen dimensjoner atferdsmessig hos de menneskene.

11:59.447 --> 12:10.969

[SPEAKER_01]: Har du tenkt over i samme sammenheng på hvorfor laksefiskere domineres av menn? Hvorfor ikke disse egenskapene og tiltrekningen så den samme

12:11.009 --> 12:22.152

[SPEAKER_01]: blant kvinner? Jeg har tenkt litt på det, og vi har snakka om det. Vi tror

kanskje at kvinner kan ha akkurat det samme. Men at det er mer en

12:22.452 --> 12:31.637

[SPEAKER_02]: kulturell tilfeldighet at det ikke er sånn i dag. Men jeg tror kanskje at kvinner kan bli grepet på samme måten. Men kanskje er det noe sånn

12:31.677 --> 12:42.543

[SPEAKER_02]: biologisk der òg. Men jeg velger å tro at denne galskapen ... Jeg vet flere kvinner som har det. I mitt ekteskap så har min kone mer galskap

12:42.604 --> 12:53.335

[SPEAKER_02]: rundt det der enn det jeg har. Men du tenker at dette handler om noe vi har lært, snarere enn noe vi er født med? Det er alltid en kombinasjon når det

12:53.355 --> 13:04.557

[SPEAKER_02]: gjelder biologi. Så det kan være begge deler. For mange er ikke laks bare en fisk, men det er livslang kilde til lidenskap og undring. Laksen

13:04.617 --> 13:15.945

[SPEAKER_01]: vekker noe i oss, enten vi møter den med stong i hånda, eller med måleutstyr i ryggsekken. Men hva er det egentlig med denne merkelige og

13:16.045 --> 13:31.335

[SPEAKER_01]: underlige fisken som gjør at vi blir så fascinert? Finn, hvordan starta det for deg? Hvor tenker du at det kom fra? Hva gjorde at denne interessen

13:31.355 --> 13:40.055

[SPEAKER_01]: traff deg? Fiskeinteressene har jeg hatt helt siden vi hadde landsted på Reilstad på Finnøya. Vi var på sjøen og fiska, men så var jeg òg i

13:40.095 --> 13:50.378

[SPEAKER_00]: Suldal, på fjellet. Og fikk min første ørret da jeg var fem år, tror jeg. Og det der stangfisket var fascinerende. Men så hadde jeg en veldig, hva

13:50.398 --> 14:00.681

[SPEAKER_00]: skal vi si, en skjellsettende opplevelse da jeg 13 år gammel ble tatt med til Finnmark av mor mi. Fordi jeg hadde sett en film på NRK. I sort-hvitt,

14:01.161 --> 14:11.546

[SPEAKER_00]: som handler om major Hauge som fiska på Leverjokk fjellstue ved Tana. Vi reiste opp der, og jeg fikk min første smålaks på en enhånds fluestang

14:11.646 --> 14:22.997

[SPEAKER_00]: ved utløpet av Leverjokka i Tana i 1972. Og det har for meg blitt en sånn opplevelse som har preget resten av livet mitt. Så det har liksom ... Jeg

14:23.017 --> 14:31.067

[SPEAKER_00]: ble hekta der og da, og alt det jeg seiler og har jobba med i jeger- og fiskeforeninger, jeg var styremedlem i Bergen Sportsfisker, jeg var

14:31.107 --> 14:38.195

[SPEAKER_00]: et par år fylkesformann i Hordaland Jeger- og Fiskerforbund, så det heter den gangen. Og har jobbet mye med laksen, vært fascinert av den,

14:38.395 --> 14:50.767

[SPEAKER_00]: fiska etter den, drevet klekkeri og holdt på med masse oppgaver knytta til å ta vare på den og styrke den. Så den opplevelsen av å få en laks 13 år

14:50.787 --> 15:00.535

[SPEAKER_00]: gammel på en enhånds fluestang i Tana har betydd ganske mye for hele mitt liv. Og førte til at jeg dro til Lærdal og ble prosjektleder og direktør

15:00.555 --> 15:11.823

[SPEAKER_00]: for Norsk Villaksenter. Og bodde seks-syv år i Lærdal, i en elvedal innst i Sognefjorden. Fordi jeg var dedikert for å holde på med disse

15:11.863 --> 15:19.388

[SPEAKER_00]: tingene. Og siden, når jeg kom tilbake til Stavanger og har jobba med Oljemuseet, så har jo den interessen bare vært der like sterk hele

15:19.408 --> 15:29.399

[SPEAKER_00]: veien. Og det å planlegge en ny fiskesesong, ja, det er bare blitt en del av livet. Holdt du interessen ved lag gjennom ungdomstida òg, eller har

15:29.419 --> 15:36.202

[SPEAKER_01]: det gått litt i bølger? Nei, det gikk litt i bølger. Jeg har jo drevet med fotball òg mye. Så en periode var fotball ... Den oppmerksomme lytter

15:36.242 --> 15:42.925

[SPEAKER_01]: vil forstå hva Finn Krohg snakker om. Den legendariske fotballspilleren fra 80-tallet som var på A-laget både for Viking og

15:42.985 --> 15:51.986

[SPEAKER_01]: siden for Brann. Og husker jeg rett, så er du seriemester med Viking og cupmester med Brann. Ja, det er riktig det. Ok. Men det var ikke så lett å

15:52.026 --> 16:00.751

[SPEAKER_00]: kombinere ... Da jeg ble 17 og kom inn i A-stallen til Viking, var det ikke så lett å kombinere fotball med fisketurer. Det gikk bare ikke. Men da

16:00.791 --> 16:10.235

[SPEAKER_00]: jeg kom til Bergen og begynte å studere og hadde noen år i brann, fikk jeg mer tid til dette. Så da jeg var midt i 20-årene, kom dette tilbake med

16:10.375 --> 16:19.353

[SPEAKER_00]: full kraft. Og etter det så har det vært en stor del av livet mitt. Og det at jeg dro til Lærdal for å jobbe med Villakssenteret, var jo en helt

16:19.393 --> 16:30.429

[SPEAKER_00]: naturlig konsekvens av dette. Din interesse arter seg litt annerledes. Hvordan ble du drevet inn i en interesse for ... Det er jo

16:30.449 --> 16:40.856

[SPEAKER_01]: ikke bare laks for deg, men det er òg aure. Anna dro med fiskeslag og norsk elveforvaltning osv. Det kom ganske seint. Så fra barnsben av så har jeg

16:40.876 --> 16:47.941

[SPEAKER_02]: nok vært interessert i natur. Jeg er også fisker i sjøen. Hun har en far som dro meg med på sjøen. Eller vi var på sjøen så ofte vi kunne, selv om han

16:47.981 --> 16:58.884

[SPEAKER_02]: var travel som veterinær på Rennesøy. Men jeg var nok mer opptatt av fugler da jeg var yngre. Og har vært det hele livet, for så vidt. Og mer

16:58.944 --> 17:10.506

[SPEAKER_02]: opptatt av dyr generelt. Og inklusiv mennesker. Og laksen var bare en tilfeldig jobb. Et jobbtilbud som kom ramlende fra

17:10.746 --> 17:20.111

[SPEAKER_02]: forskningsstasjonen på Ims som Nina drev. Så jeg har ikke noe spesielt forhold til laksen. Jeg tror jeg er mer opptatt av stør enn av

17:20.131 --> 17:31.840

[SPEAKER_02]: vandrefalken, liksom. Og i neste uke kunne du begynt å jobbe med stør og vandrefalk uten å kjenne til noe sted? Eller er det noe med laksen? Nei.

17:32.640 --> 17:44.048

[SPEAKER_02]: Laksen er fantastisk. Men jeg synes alle dyr er det. Så nei, det hadde gått fint, det. Og hadde kanskje blitt enda mer lykkelig og sluppet alle. Det

17:44.088 --> 17:51.472

[SPEAKER_02]: spesielle med laksen, er jo laksen og mennesket. Den konflikten som oppstår mellom mennesker pga. laksen, den har du ikke i andre

17:51.512 --> 17:59.936

[SPEAKER_02]: dyrearter. Det er nok det unike med laksen. Å kunne man slippe det bråket som er rundt laksen ... For det er en støy oppi dette. Bare for å jobbe med

17:59.976 --> 18:08.380

[SPEAKER_02]: dyreatferden, med hvordan det funker, forvaltninga for så vidt også, forstå hvordan det fungerer, da. Så hadde det vært derfor, så kunne jeg

18:08.400 --> 18:18.280

[SPEAKER_02]: godt tenkt meg å gå over til stær og andre folk. Du har lagt på maten i hele arbeidslivet ditt. Og jeg vet at det er ikke noen åtte-til-tre-jobb.

18:18.340 --> 18:34.206

[SPEAKER_01]: Det er mer 24-7 når sesongen setter inn. Men når du har fri, har du da noen fritidsinteresser som ligner på det Finn og jeg har for fiske, og som gir

18:34.266 --> 18:43.871

[SPEAKER_01]: deg avkobling og den samme lidenskapelige interessen? Jeg fisker mye i sjøen når jeg kan, men det har vært noen ekstremt lange dager hele året.

18:45.172 --> 18:54.939

[SPEAKER_02]: Så volumet på ... Det er det som kjennetegner min karriere. Jeg har sett kanskje en million laks. En million sjørøtt. Nærmere en million smolt.

18:54.979 --> 19:04.626

[SPEAKER_02]: Det er på en måte, som du sa, gytinger. Det har vært så altoppslukende. Men avkoblinga, teknologi, syns jeg er interessant. Jeg jobber jo med

19:04.686 --> 19:12.512

[SPEAKER_02]: filmprosjekter i tillegg, undervannsfilmning. Er i grunnen interessert i det meste. Men det har vært for lite fritid til å si at det er

19:12.552 --> 19:24.437

[SPEAKER_02]: noen syssel som dominerer over de andre. Du setter opp systemer i norske elver for å overvåke oppgangen av laks, bl.a. fra sjøen, for å kunne

19:24.497 --> 19:33.683

[SPEAKER_01]: telle og gjøre bestandser. Estimatstemmer ikke det? En annen viktig bit er de som vandrer ut. Dere snakker om lakselusa som et tegn på at det er

19:33.843 --> 19:42.387

[SPEAKER_02]: ny laks. Og ut av elva kommer jo disse som har vært oppe og gytt. Sjørøttene har mange vandringer frem og tilbake, så de er viktige å

19:42.407 --> 19:52.032

[SPEAKER_02]: følge med. Sjørøyene det samme. Og du ender opp med en transport av fisk både ut og inn. Og så er det det at som det spesielle med laks og sjørøtt og

19:52.052 --> 20:00.117

[SPEAKER_02]: sjørøye og de fiskene som bor i elvene og som skal til havet i en periode ... Det lille elverommet er veldig lett å overvåke. Samler du alle

20:00.137 --> 20:11.984

[SPEAKER_02]: tverrsnittene av norske elver totalt, så tilsvarer det åtte-ti

fotballbaner. Mens havet er så stort at du får liksom ikke grep på det.

20:12.304 --> 20:16.727

[SPEAKER_02]: Skal du forske på rype, så har du jo på kvadratkilometer av fjellområder.

20:19.469 --> 20:31.278

[SPEAKER_02]: De passerer et lite tverrsnitt nederst i elva. Der har du muligheten for å få oversikt. Det skjønner jeg, men elvene reiser samtidig

20:31.338 --> 20:40.404

[SPEAKER_01]: utfordringer. Både med strømmende vann og med varierende elvebunn, og med flommer osv. Så det å sette opp utstyr som fungerer stabilt, det kan

20:40.444 --> 20:53.248

[SPEAKER_01]: ikke være rett fram. Vi har hatt hjelp av et firma, en kompis som driver i Sky Nordic. Det at de kunne lage robust utstyr som sto ... Jeg laga litt

20:53.288 --> 21:04.073

[SPEAKER_02]: utstyr sjøl tidligere. Da røyk det jo når det kom en flom. Men nå sitter vi med noe som kan vare i tiår. Og så er det det å bevege seg i vann. Vi svømmer

21:04.113 --> 21:18.966

[SPEAKER_02]: mye i elvene på høsten. Det å føle på det vannet gjør at du får et annet syn på elvevannet. Det ser ut som en masse vanskeligheter. Men hvis du

21:19.066 --> 21:27.695

[SPEAKER_02]: beveger deg med vannet, sånn som laksen gjør, så er det lett. Det er kanskje en misforståelse at laksen kjemper seg opp elvene. Men det

21:27.775 --> 21:36.380

[SPEAKER_02]: vannet som strømmer imot, er som en motor. Ved å bruke kroppen på rett måte blir det en seilvind. Den seiler ofte opp elvene istedenfor å

21:37.081 --> 21:46.306

[SPEAKER_02]: propellere seg opp. Det merker du når du svømmer òg. Hvis du går inn til sidene for strømmen, som går motsatt, så følger du den et stykke, kan du

21:46.326 --> 21:57.112

[SPEAKER_02]: svømme oppover uten å bruke en kalori. Og laksen er fantastisk på dette. Så jobben din er i elementene, med laks på sett og vis, i deler av arbeidet

21:57.192 --> 22:07.357

[SPEAKER_01]: for å kattlegge bestander utover høsten? I visse år har det vært rundt 300 km med svømming på høstene. Og det er kanskje den ... Det er nærmest et

22:07.417 --> 22:17.121

[SPEAKER_02]: frynsegode med jobben å få komme ut og se fisken under vann. Og det er de ansatte hos oss i Skandinavisk ... Hvis ikke de får lov til å gjøre det, så

22:17.161 --> 22:27.646

[SPEAKER_02]: tror jeg de kan ikke slutte. For det er veldig mye det der å katalogisere fra videoopptak fisk som vandrer opp. Det er en langsamlig jobb. Men å

22:27.686 --> 22:37.834

[SPEAKER_02]: komme ut ... Å være jeger og finne fiskene. Det er en fantastisk opplevelse. Dette minner jo litt om fiskeopplevelsen. Det er jo

22:37.894 --> 22:46.620

[SPEAKER_01]: paralleller i det som Anders snakker om nå, i å spore opp og kartlegge fisken. Og det som jeg og deg holder på med når vi jakter på fisken for

22:46.680 --> 22:55.087

[SPEAKER_01]: faktisk å få den på kroken. Tror du Anders opplever det samme som oss, eller er det noe han går glipp av når han ikke fisker laksen? Han går

22:55.127 --> 23:05.760

[SPEAKER_00]: definitivt glipp av noe. Når dere snakker om det dere gjør nå, så tenker jeg ofte på all den tida jeg har tilbrakt langs ei elv bare ved å sitte og se

23:05.820 --> 23:15.734

[SPEAKER_00]: på rennende vann. Det er jo en form for sakte-TV ved elva. For de fleste dagene så får vi jo ikke laks. Men vi spekulerer på hvor laksen er, når den

23:15.774 --> 23:24.365

[SPEAKER_00]: kommer, har den gått forbi? Er det for mye, for lite vann, for varmt, for kaldt i vannet? Og ikke minst denne evinnelige diskusjonen om hvorfor

23:24.466 --> 23:34.774

[SPEAKER_00]: biter laksen på en flue eller en sluk som du slenger uti? Han skal jo ikke ha mat når han er i elva. Han spiser vel praktisk talt ingenting når han er

23:34.794 --> 23:42.582

[SPEAKER_00]: i elva. Han har tatt med seg all energien fra havet. Og han har lagd en strikkmotor, en orm med strikkmotor som gjør at han kan leve egentlig et

23:42.622 --> 23:52.470

[SPEAKER_00]: helt år og gyte og eventuelt komme seg ut igjen i havet uten at han går tom for energi. Så det vi bruker mye tid på, oss spesialistene som sitter på

23:52.530 --> 23:59.775

[SPEAKER_00]: elvebredden, det er jo å snakke om hva i hekken er det som skjer uti her, hvordan tenker en laks? Nå vet ikke jeg om det går an, du som er

23:59.855 --> 24:06.779

[SPEAKER_00]: atferdsøkolog, å si at en laks tenker det. Det går kanskje ikke an å si det, men det er jo noen instinkter og noen handlingsmønstre som er

24:06.819 --> 24:16.725

[SPEAKER_00]: innlærte, og noen reflekser som utløses når du fisker. Laksen angriper jo til slutt den flua, men hvorfor gjør den det? Hva er det som ligger i

24:16.945 --> 24:25.671

[SPEAKER_00]: den? Sannsynligvis er det noen erfaringer fra oppveksten i elva, hvor den tok insekter og fluer og bunndyr osv. Men det er en fantastisk

24:25.731 --> 24:35.976

[SPEAKER_00]: samtale vi har langs elva når vi diskuterer hvor er laksen, når kommer den, og hvorfor tar den flua vår? Altså, det med instinkter og tenke, det

24:36.076 --> 24:45.700

[SPEAKER_02]: er et definisjonsspørsmål. Vi mennesker gjør en masse rare greier som egentlig ikke handler om ... Vi tror at vi er veldig annerledes enn

24:45.720 --> 24:56.004

[SPEAKER_02]: laksen. Så jeg velger ikke å la være å bruke det bildet at laksen tenker. For det arter seg nok i hodet på den nokså likt det vi opplever. Vi vet jo

24:56.024 --> 25:06.750

[SPEAKER_02]: ikke det, for vi kan jo ikke sette oss inn i hvordan den opplever situasjoner. Men et grunnlag for å tenke er jo det at alle dyr gjør

25:07.111 --> 25:17.258

[SPEAKER_02]: fornuftige ting fordi de skal få mest mulig avkom til neste generasjon. DNA-et styrer også mye av atferden. Og det er DNA-et som egentlig

25:17.298 --> 25:28.345

[SPEAKER_02]: forflytter seg i tid. Mens vi organismer, vi er bare kjøretøy en liten periode. Og ved å ha det perspektivet, så stiller biologer seg ofte to

25:28.385 --> 25:39.029

[SPEAKER_02]: spørsmål. Når du ser en fisk gjør noe, som du vil analysere fra elvebredd ... Hvorfor gjør den det? Og hvordan gjør den det? Svaret på de to

25:39.069 --> 25:47.191

[SPEAKER_02]: spørsmålene blir ofte misforstått litt. For det evolusjonære, hvorfor den gjør det, handler om hvordan gir dette mer avkom til slutt.

25:47.491 --> 25:58.155

[SPEAKER_02]: Hva har DNA-et tenkt her, liksom? Det er bare en beskrivelse av atferden. Så når dere lurar på hvorfor den biter, så er det et godt

25:58.195 --> 26:10.281

[SPEAKER_02]: spørsmål. Men det viser seg at det er et regnskap. Det er ikke nok mat der. Det ville ikke gi noe å jakte på mat i elva, for det er for lite. Men vi

26:10.341 --> 26:18.985

[SPEAKER_02]: observerer jo laks som spiser i elva òg. Og under gytetida så er det jo en bihistorie at laksen kan bli kjønnsmoden før den går ut òg. De hannene,

26:19.345 --> 26:29.993

[SPEAKER_02]: som er små lakseunger, de kan velge å gyte først. Smolt på 10-15 cm kan pare seg med laks ... Ja, og da kalles de ikke smolt, de kalles par,

26:30.053 --> 26:41.403

[SPEAKER_02]: egentlig. Men det er den størrelsen, ja. Og det som skjer da, er at det ikke er så populært blant de store. Det er jo en konkurranse, så de blir

26:41.423 --> 26:52.850

[SPEAKER_02]: spist. Og vi har filma det hvor de svelger paren hele. De svelger paret nå? Ja. Og så har vi spretta opp fisk. Så det er ikke borte, det apparatet.

26:52.890 --> 27:02.574

[SPEAKER_02]: Men det lønner seg ikke. Derfor vil du ikke se en laks jakte på mat. Og det gir også en atferdsforskjell på laks og ørret, som fiskere veldig lett

27:02.594 --> 27:12.317

[SPEAKER_02]: opplever. Ørreten er ca. ti måneder i ferskvann, og så er den to måneder i sjøen. Og så eter den forholdsvis mye hele tiden. Den kan også spise en

27:12.338 --> 27:20.240

[SPEAKER_02]: del i elva og en innsjø den kanskje står i. Men når du får en ørret på, så eksploderer det med en gang. Sier sportsfiskerne. Jeg har ikke opplevd

27:20.260 --> 27:31.904

[SPEAKER_02]: det selv. Det virker som den har energioverskudd og kan gjøre det. Mens laksen blir stående og tenke seg litt om. Nå må jeg spare energi. Dette

27:31.964 --> 27:39.107

[SPEAKER_02]: ser du når du ser stimer med laks og sjøørret stå i elvene på høsten. Hvis du kaster en stein uti, så skvetter alle ørretene bort. Laksen blir

27:39.147 --> 27:49.253

[SPEAKER_02]: stående igjen og vurdere situasjonen og bare trekke seg langsomt unna den der påvirkningen. Det er en energisparer, som du sier, Finn. Og da

27:49.293 --> 27:58.739

[SPEAKER_02]: blir det jo rart hvorfor biter den på den der kroken. Men tenk deg i havet,

hvor den da jakter på krepsdyr og fisk som ligner på de fluene eller de

27:58.779 --> 28:08.527

[SPEAKER_02]: slukene man bruker. Det er ikke mange ukene eller månedene siden den var på full beiting. Kilenotfiskerne forteller at innsiget kan bli

28:08.587 --> 28:16.814

[SPEAKER_02]: forsinka når det er mye sild. Da går laksen en ekstra runde og fyller på ekstra mye. Det er et vanlig fenomen som kilenotfiskerne observerer.

28:19.934 --> 28:30.902

[SPEAKER_01]: Så de stopper ikke idet de vender nesen mot elvene, men først når de er inne med munningen? Ja. Og det andre vi ikke vet noe om, som fangster i

28:30.982 --> 28:42.190

[SPEAKER_02]: sjøen, kan tyde på at en mye større andel av laksen går faktisk nær kysten i denne havfasedelen av livet. Så det er ikke alle som går til Grønland,

28:42.230 --> 28:55.414

[SPEAKER_01]: men de kan holde seg langs kysten? Ja, og det er jo det som er spennende. Vi har prøvd å finne ut av det der. Du må jo merke fisk, men så må du spore dem.

28:56.034 --> 29:05.596

[SPEAKER_02]: Og du vil gjerne merke denne lille smolten nå. Men den er 15 cm og veldig sårbar. Så når du merker den, må du regne med at den blir så påvirket at du må

29:05.996 --> 29:14.403

[SPEAKER_02]: ta høyde for en del konsekvenser. Så som forsker så sliter du med ... Du ønsker en metode, et bitte lite merke som kan sende signaler til

29:14.443 --> 29:17.928

[SPEAKER_02]: satellittene og fortelle nøyaktig hvor den er, men den finnes ikke.

29:22.169 --> 29:31.535

[SPEAKER_01]: Vi skal øve litt på den historiske og kulturelle betydningen, selv om vi kunne oppholdt oss lenge med biologien og psykologien her. Men laksen

29:31.555 --> 29:41.341

[SPEAKER_01]: har jo vært en del av norsk historie og kultur nær sagt så lenge det har bodd folk her. I den perioden har den vært mat, handelsvare,

29:41.401 --> 29:54.367

[SPEAKER_01]: statussymbol og gjenstand for kamp om ressurser og rettigheter. Både i elver og i rettssaler. Dette sammenvevde livet mellom laksen og folk,

29:54.467 --> 30:07.091

[SPEAKER_01]: det fins det mange eksempler på landet over. Et av de er den velkjente

Suldalslågen her i Rogaland. Finn, kan ikke du si litt om hva laksen har

30:07.131 --> 30:17.737

[SPEAKER_01]: betydd for historien om Suldal? Jo da. Nå kommer Anders og jeg tilfeldigvis rett fra et seminar. En idédugnad som vi arrangerte i

30:17.777 --> 30:26.361

[SPEAKER_00]: Suldal for å snakke nettopp om det temaet. En utstilling vi har lyst til å lage som skal åpne neste år. Så han har foreløpig tittelen 'Laksen og

30:26.401 --> 30:36.544

[SPEAKER_00]: Lågen'. Finn er altså engasjert som prosjektleder for Ryfylkemuseet for å lage en utstilling som han nå beskriver. Vi har samla en bra gjeng

30:36.584 --> 30:45.752

[SPEAKER_00]: med forskere, som Anders, som sitter her, men òg historikere og etnologer og kulturvitere og folkeminnegranskere som har jobbet mye

30:45.772 --> 30:56.560

[SPEAKER_00]: med dette temaet. Det som kommer fram da, er den interessante dialogen mellom menneske, elv og laks, som gjør at historien rundt dette med

30:56.621 --> 31:05.968

[SPEAKER_00]: hvordan mennesker har forholdt seg til laksen, blir en vesentlig del av laksens liv, når du skal skildre dette i en sånn norsk kontekst. I

31:06.049 --> 31:16.099

[SPEAKER_00]: Syldager er det fantastiske fortellinger om munkene som slåss i Sandsfossen, der fiskerettene var gitt av kongen til ulike

31:16.259 --> 31:25.108

[SPEAKER_00]: munkeordener. Og der det oppsto regelrette slagsmål om å utøve denne fiskeretten, og sperrene ... Det ble gjort sperrer nede i elva, som folk

31:25.168 --> 31:33.934

[SPEAKER_00]: oppe i bygda var negative til. Da gikk folk fra Øvre Lågen til Nedre Lågen, og det var slåsskamper knytta til lakserettene, spesielt i

31:33.974 --> 31:44.221

[SPEAKER_00]: Sandsfossen. Det vi diskuterte mye, er at laksen ofte genererer konflikt. Den gangen var det konflikt om lakserettene opp og ned i

31:44.261 --> 31:52.266

[SPEAKER_00]: Lågen. Så er det konflikt generelt sett om hva skal vi bruke vassdraget til. Du har kraftutbyggingen i Suldal, som var mye diskutert disse

31:52.306 --> 32:01.513

[SPEAKER_00]: dagene. Det er ikke tvil om at når du regulerer en elv som Suldalslågen og mange andre norske vassdrag, så gjør du noe med heimen til laksen, som

32:01.553 --> 32:09.057

[SPEAKER_00]: det sto en gang det ble kommentert stortingsvedtak i 1974, da Lågen skulle bli bygd ut. Så var det en som sa at det stortingsvedtaket, med 114

32:09.137 --> 32:18.318

[SPEAKER_00]: mot 32 stemmer i Stortinget, det tok den naturlige heimen fra suldalslaksen. Nå sitter vi ganske mange år etterpå og ser effekten av

32:18.358 --> 32:25.920

[SPEAKER_00]: dette. Det er ikke tvil om at reguleringa har gjort stor skadevirkning på suldalslaksen. Og så er det gjort mange tiltak for å prøve å

32:25.960 --> 32:32.601

[SPEAKER_00]: kompensere for dette, bl.a. med klekkeri av virksomhet og med utsetting av både yngel og smolt opp gjennom tidene. Og

32:32.681 --> 32:41.284

[SPEAKER_00]: fangstbegrensninger på oss sportsfiskere som prøver å fange laksen. Så laksen er utsatt for mange trusler. Men kulturhistorisk har dette

32:41.324 --> 32:51.749

[SPEAKER_00]: vært en del av hele fortellingen om laksen. I førhistorisk tid vet vi ikke så mye om hvordan de fanget laksen, men de drev med det da òg. Så

32:51.809 --> 32:59.695

[SPEAKER_00]: kommer den perioden som kanskje er mest kjent i kulturhistorisk perspektiv. Det er jo engelskmennene som kommer til Norge. Det er jo en

32:59.735 --> 33:09.942

[SPEAKER_00]: epoke som er i seg sjøl fascinerende. Når britene finner ut at Norge er ... Som Slingsby skrev om tindebestigningen i Jotunheimen, om 'The

33:09.982 --> 33:17.808

[SPEAKER_00]: Northern Playground', en bok som kom på 1870-tallet. Da hadde engelskmennene vært her og fiska allerede siden 1820-30-tallet. Han

33:17.888 --> 33:28.552

[SPEAKER_00]: som koloniserte Suldalslågen, Walter Archer, kom til Suldal i 1883. Han var litt seint ute, egentlig, men kjøper det opp. Han får folk til å

33:28.612 --> 33:37.496

[SPEAKER_00]: hjelpe seg med å forhandle med bøndene. Han blir i Suldal nesten et år, og han klarer å forhandle alle fiskerettene i hele Lågen på én hånd i 40 år.

33:38.096 --> 33:50.163

[SPEAKER_00]: Og så skaper han seg et liv. Han blir pensjonist når han blir 27 år. Hvor han kommer til Norge og tar med seg herskap og tjenere og kompiser.

33:50.223 --> 33:57.008

[SPEAKER_00]: Hele kulturen rundt dette som du finner i alle de store norske laksevassdragene, er det òg et godt eksempel på i Suldal med

33:57.208 --> 34:06.010

[SPEAKER_00]: Archa-familien. Han hadde elva på håndheit fram til 1920-tallet. Dette skal dokumenteres i en museumsutstilling på Sand, som er

34:06.050 --> 34:14.735

[SPEAKER_01]: kommunesenteret i Suldal kommune. For de som er interessert, så er planen at den skal åpnes neste vår. Den kommer jo òg til å berøre

34:14.795 --> 34:24.640

[SPEAKER_01]: forvaltningen av villaksbestanden. Spesielt i Suldalslågen, men delvis òg ellers. Og du er inne på det. Hvis jeg får spissformulere det,

34:24.700 --> 34:34.986

[SPEAKER_01]: så kan det jo synes som om Kraftutbyggingen påførte Suldalslågen og kanskje også andre elver barnesår. Som vi har prøvd å reparere og

34:35.046 --> 34:45.652

[SPEAKER_01]: kompensere for i etterkant. Med noe som kan ligne på kunstig åndedrett. Anders, fra ditt perspektiv, hvor alvorlig har kraftutbyggingene

34:45.692 --> 34:48.594

[SPEAKER_01]: vært for laksebestandene i Norge?

35:19.717 --> 35:29.519

[SPEAKER_02]: Da er det om å gjøre å prøve å reparere litt på det. Vår oppgave der har vært å følge smolten på vei ut, f.eks. Se hvordan skal vi lage vandringsveier

35:29.539 --> 35:39.581

[SPEAKER_02]: for den. Fisketrapper er en vei opp. Men ut er det viktig å finne ut. Få dem utenom turbinene. Man gjør ting for å ... Og noen steder så har en

35:39.621 --> 35:46.704

[SPEAKER_02]: kraftutbygging kanskje ført til at det blir bedre. Fordi man har stabilisert vannet, som var kanskje for ustabilt for laksen. Andre

35:46.764 --> 35:50.497

[SPEAKER_02]: steder har det hatt store konsekvenser hvor mye av laksen går inn i turbinene.

35:53.062 --> 36:06.427

[SPEAKER_01]: Så når laksen går opp som fisk på 2-10 kg, så går den i trappene som man har bygd foran. Men når ungfisken, smolten på 15 cm, skal ut av elvene, så går

36:06.467 --> 36:12.910

[SPEAKER_01]: den ikke ned disse trappene. Stemmer det? Den kan gå ned trappene, men det blir en liten åpning. Tenk deg dammen der oppe, så går mesteparten av

36:12.950 --> 36:25.234

[SPEAKER_02]: vannet gjennom turbinen. Men så, når du studerer disse, så finner du ut at de kommer i disse stimeene, de har noen behov. De vil søke dit. Så lager

36:25.254 --> 36:34.457

[SPEAKER_02]: du urolig overflate over en spalte i dammen, og lager en liten foss ned, så velger de den. Vi har gjort dette eksperimentelt mange steder. Og da

36:34.577 --> 36:43.800

[SPEAKER_02]: ser vi jo at vi setter opp kameraer og ser før og etter. Så er det fascinerende hvordan man har lyktes med å få smolten ut der den skal. Men

36:43.900 --> 36:54.086

[SPEAKER_02]: totalt sett, du spurte om påvirkningen. I noen vassdrag er dette her ennå uavklart. Men sannsynligvis i noen vassdrag kanskje mer enn alle

36:54.126 --> 37:02.893

[SPEAKER_02]: andre faktorer. Og i andre - ikke betydning. Og i noen andre enda bedre enn det var før. De har gjort det bedre enn Gud, på en måte. Og det er den

37:02.933 --> 37:10.656

[SPEAKER_02]: variasjonen igjen som gjør at jeg ikke kan svare enkelt på det spørsmålet. Og selv om bestandene i mange elver er under press, både fra

37:10.696 --> 37:20.626

[SPEAKER_01]: forhold vi har en viss kontroll på og har ansvar for, men òg fra forhold vi ikke kan kontrollere, så opprettholdes langt på vei fisketrykket.

37:21.166 --> 37:31.475

[SPEAKER_01]: Burde vi slutte å fiske, Anders? Du som ikke driver med dette og kan si det uten tilknytning? Ja, uten at jeg er blitt påvirket av det personlig.

37:31.816 --> 37:41.425

[SPEAKER_02]: Objektivt. Nei, altså ... I norsk lakseforvaltning ... Det er også det spesielle med laksen pga. denne her ... Du nevner Archer og den tiden

37:41.465 --> 37:50.815

[SPEAKER_02]: der. Sikkert da isen trakk seg tilbake og laksen kom til elven. Menneskene fulgte etter. Det lille elverommet gjør at du kan fange den

37:50.915 --> 38:01.427

[SPEAKER_02]: mye lettere. Så den har hatt kjempeverdi hele tiden, og da blir det konflikter. Men i dag har vi et forvaltningssystem som kan regulere

38:01.467 --> 38:12.970

[SPEAKER_02]: fangsten. Og det gjøres, det skjedde vel. Men det har vært kanskje ... Det har sittet litt langt inne. Så i fjor, da det begynte å bli veldig lite

38:13.010 --> 38:21.332

[SPEAKER_02]: laks i Danmark, Sverige, England, Skottland ... Samtidig så begynte du å se tendensene her. Så tok Miljødirektoratet en sjefsavgjørelse og

38:21.372 --> 38:29.034

[SPEAKER_02]: bare stengte ned. Og det gjorde de føre var. I ettertid så viser det kanskje ... Vi overvåker jo hva som skjedde resten av sesongen. Når det

38:29.054 --> 38:36.136

[SPEAKER_02]: ikke var fangst i mange elver, så vet du ikke hva som går opp. Da må du ha det i videosystemene. Det var kanskje ikke så ille likevel, men det var nok

38:36.176 --> 38:44.920

[SPEAKER_02]: en dyp. Men da har du det verktøyet. Du kan stenge all fangst i Norge. Det du ikke får bukt med, er den urapporterte fangsten. For det foregår også

38:45.020 --> 38:55.503

[SPEAKER_02]: i stor grad, dessverre. Nå snakker vi om tyvfiskere. Du kan dorge laks i fjorden. Det må ikke rapporteres. Det har blitt gjennom Facebook og

38:55.543 --> 39:03.986

[SPEAKER_02]: sosiale medier en mye mer utbredt aktivitet. Folk lærer av hverandre. Du har den ulovlige fangsten. Det blir tatt opp drivgarn hvert eneste

39:04.026 --> 39:15.089

[SPEAKER_02]: år. Jeg har personlig sett det. Og så har du den urapporterte fangsten i elva. Alle laksefiskere. Og jeg tror ... Alle laksefiskere har sikkert

39:15.109 --> 39:23.552

[SPEAKER_02]: tatt en laks mer enn det de har rapportert. Jeg kjenner dem. Finn Krogh - kanskje den eneste jeg vet.

39:26.994 --> 39:40.620

[SPEAKER_01]: Vi skal ikke be om noen selvangivelse her, Finn. Det kan vi ta etter sendeslutt. Men er det fornuftige måter å regulere fiske på hvis det er

39:40.660 --> 39:53.352

[SPEAKER_01]: press mot bestandene? Det som Anders er inne på, er reguleringene som er blitt en naturlig del av dette. Det kan jo ikke være fritt fram sånn som

39:53.392 --> 40:02.242

[SPEAKER_00]: det kanskje var helt fram til 60- og 70-tallet. Så kom vel dette for alvor på 80- og 90-tallet. Det blir stadig mer finmaska og detaljert. Så

40:02.302 --> 40:10.686

[SPEAKER_00]: fiskereglene, det er jo noe av det vi går og lurert på før sesongen, det er jo hva blir de nye fiskereglene nå for sesongen i år? Og det var jo ikke før

40:10.826 --> 40:19.129

[SPEAKER_00]: etter påske at de fleste av vassdragene endte opp med fiskeregler igjen. Reviderte igjen. Hvor det handler mye om hvor mange laks kan du

40:19.190 --> 40:25.812

[SPEAKER_00]: ta? Hvor store kan de være? Hvilket kjønn skal de være? Dette med fettfinneklipping og fisk som egentlig kommer fra klekkeriet, kan du

40:25.872 --> 40:35.236

[SPEAKER_00]: ta de, eller får du lov å ta de ville? Det er stort sett med fiskeregler, og sånn må det jo være. I tillegg har du dette som heter fang og slipp, som òg

40:35.256 --> 40:43.179

[SPEAKER_00]: er en dimensjon ved reguleringen av fangsten. Sånn at i noen elver må i hvert fall en stor del av den laksen som kommer på land, bli satt ut igjen.

40:43.640 --> 40:51.883

[SPEAKER_00]: Og så har du òg en del sportsfiskere som har den klare hensikt med sitt fiske at jeg skal ikke slå i hjel all den laksen jeg fanger, den skal jeg

40:51.903 --> 41:00.727

[SPEAKER_00]: sette ut igjen. Av hensyn til bestanden osv. Der er det noen etiske problemstillinger rundt det òg. Skal vi fiske laks bare for å leke med

41:00.747 --> 41:09.170

[SPEAKER_00]: den, og så sette den ut igjen? Det er nok jeg en av de som tenker at det skal vi være litt forsiktige med. For den dagen vi går til ei lakseelv bare for

41:09.190 --> 41:17.875

[SPEAKER_00]: å få en laks på kroken, for å holde på med den i ti minutter til en halvtime, for så å slippe den ut igjen. Da er vi litt på ville veier, spør du meg. Men

41:18.275 --> 41:27.241

[SPEAKER_00]: fang og slipp er blitt en del av forvaltningen. Så dette med størrelsesbegrensning, kjønn, gjør at noen ganger må du sette ut en

41:27.261 --> 41:35.266

[SPEAKER_00]: laks, og det gjør jeg òg. I Suldalslågen f.eks. så får du nå ikke lov i år å ta villaksen, men du får lov å ta den delen av ... Laksen som kommer

41:35.286 --> 41:45.891

[SPEAKER_00]: tilbake til elva, som en gang kommer for klekkeriet. Fordi den genetisk sett har mindre verdi for reproduksjonen i elva, får du lov å ta den.

41:45.931 --> 41:54.434

[SPEAKER_00]: Halvparten av fisken som kommer inn, er fettfinn i klippa. Den får du lov å ta med hjem til middag. Mens de ville må du sette ut. Dette fins det tusen

41:54.474 --> 41:58.496

[SPEAKER_00]: variasjoner av i hele Norge, hvordan dette forvaltningssystemet virker.

42:02.033 --> 42:17.376

[SPEAKER_01]: Det er et tankekors at laksebestander er på retrett, men likevel insisterer vi nærmest på at fisket skal opprettholdes. Det er sterke

42:17.396 --> 42:28.079

[SPEAKER_01]: økonomiske interesser involvert her. Bl.a. fra elveeierne, som har store inntekter fra laksefiskeaktiviteten. En veldig logisk

42:28.139 --> 42:39.602

[SPEAKER_01]: konsekvens av press mot bestandene kunne jo være enten å korte ned fiskesesongen, eller å fiske færre dager i uken i stedet for syv dager i

42:39.642 --> 42:48.185

[SPEAKER_01]: uken, f.eks. Men det ville jo redusere inntektene ganske betraktelig for de som sitter på disse rettighetene. Det gjør at de som sitter på

42:48.245 --> 42:59.849

[SPEAKER_01]: rettighetene, òg vil ha interesse av at det kan fiskes uten at det går ut over bestandene. Og det kan òg ha bidratt til framveksten av dette fang-

42:59.949 --> 43:01.010

[SPEAKER_01]: og slippfisket.

43:03.471 --> 43:15.833

[SPEAKER_01]: Hva tenker du, Anders, er fornuftige måter å regulere laksefisket på? Du som ikke driver med det sjøl. Vi er jo premissleverandører med rådata

43:15.873 --> 43:31.820

[SPEAKER_02]: om hvordan det funker. Og sett ifra den laksesportsfiskeindustrien, om du kan kalle det det, så er det jo om å gjøre å få lang sesong. Og det vi

43:32.501 --> 43:42.228

[SPEAKER_02]: faller ned på, er vel det at så lenge du ... Vi følger vel det som er den offisielle ... Tanken at du skal ha nok hunnfisk igjen på gyting i elva

43:42.388 --> 43:50.417

[SPEAKER_02]: for å opprettholde ... For det er et tak der òg, det er veldig mye laks i elva. Så får du ikke nødvendigvis like mye mer smolt ute. Det når et tak et

43:50.477 --> 43:58.626

[SPEAKER_02]: sted. Så må man ha en minimum gytebestand? Ja, det er gytebestandsmålet. Dette ble innført og utvikla fra 2007 til 2009, og

43:58.666 --> 44:08.390

[SPEAKER_02]: så ble det innført. Plutselig fikk alle elveeierne et tall. Dere må ha igjen så mange hunnfisk. Dermed blir det akseptert lettere at man må

44:08.430 --> 44:21.214

[SPEAKER_02]: stoppe fisket eller sette ut igjen. Men sett ifra en lakseelveyers synsvinkel, så er jo det en lang sesong mye bedre. Og du kan ha en lang

44:21.254 --> 44:34.840

[SPEAKER_02]: sesong du kan fiske hele året om. Du vil det egentlig. Men du må ikke ta ut mer enn du skal, på en måte. Du må sitte igjen med frisk, god gytefisk.

44:34.960 --> 44:47.266

[SPEAKER_02]: Fang og slipp kan være bra verktøy, men samtidig påfører det en viss dødelighet. Hvor stor var den? Det er ulike studier, men det er 8-10 %,

44:47.326 --> 44:51.388

[SPEAKER_02]: kanskje. En ukjent faktor er at når du har kjørt en laks hardt ...

44:54.850 --> 45:03.554

[SPEAKER_02]: Det er tegn som tyder på at noen blir litt redusert reproduksjonssuksess fordi de får noen skader av det. Men ni av ti

45:03.634 --> 45:12.157

[SPEAKER_01]: overlever selve det å bli fiska og bli sluppet ut? Ja, og det er jo litt sånn ... Når vi teller antall laks som går opp i en elv, vi trekker fra

45:12.197 --> 45:20.822

[SPEAKER_02]: fangsten av det som er putta i fryseboksen, så er det en hel gruppe med fang og slipp. Til nå har vi regna de som overlevende og fungerende

45:20.842 --> 45:29.868

[SPEAKER_02]: gytere. Men vi vet at det kanskje må vi sammen med andre forskere finne ut hvilken effekt det har. Så ikke overdriv det heller. Men lange sesonger

45:29.928 --> 45:44.539

[SPEAKER_02]: er nok ut fra en elleveiersperspektiv det beste. Men så er det det. Vi tre her var små gutter. Så har Norges befolkning dobla seg. Vi har fått mer

45:44.559 --> 45:53.325

[SPEAKER_02]: fritid. Det er et mye større press på lakseelvene. De er blitt flinkere. Sosiale medier gjør at nå kan folk fiske laks. De sier i læra at alle kan få

45:53.365 --> 46:03.351

[SPEAKER_02]: en laks, men å fiske sjøørret er en kunst. Jeg fisker i sjøen. Jeg har lært fryktelig mye av internett. Fisker sjøkreps, hummer ... Vi er jo så gode

46:04.272 --> 46:12.153

[SPEAKER_02]: og blitt mye bedre. Da må du passe mer på. Sånn blir det i elva også. Så det har blitt flere fiskere, og fiskerne har blitt flinkere? Ja, og

46:12.253 --> 46:23.038

[SPEAKER_02]: utstyret betyr noe. Ikke minst. Du har jo synk i alle varianter. De analytiske sportsfiskerne er gode. Det er det ikke noe tvil om. Det gjør

46:23.098 --> 46:33.463

[SPEAKER_02]: også at belastninga på laksen ... Jeg har vært med laksefiskere og sett på, og jeg er imponert. Og alle tror at før satte man jo ulovlige garn. Men

46:33.943 --> 46:41.149

[SPEAKER_02]: en fluefisker plukker jo mer fisk enn en sånn ulovlig fisker. Finn!

46:41.189 --> 46:50.200

[SPEAKER_01]: Vi kan være litt dystre av og til når vi observerer utviklingen for villaks på Sande gjennom de siste tiårene. Så hva er utsiktene? Er du

46:50.280 --> 47:02.217

[SPEAKER_01]: optimist eller pessimist når det gjelder utsiktene for villaksen på lengre sikt? Det er nok begge deler. Litt avhengig av hva humøren er. Men

47:02.237 --> 47:11.703

[SPEAKER_00]: det har vært mange tilbakeslag for laksen de siste ... Eller vår levetid, for å si det sånn. Og jeg er nok en blanding av optimist og

47:11.743 --> 47:21.210

[SPEAKER_00]: pessimist. Men jeg ser jo hvor mye ressurser og innsats som blir lagt i å ta vare på laksen. Alt fra de tiltakene som iverksettes for å kompensere

47:21.270 --> 47:33.014

[SPEAKER_00]: for de skadevirkningene som mennesker har påført det. ... til det å drive med en for forsiktig beskatning. Så har jo Norge et særansvar. Som

47:33.094 --> 47:43.777

[SPEAKER_00]: andre tidligere har vært inne på ... Enorme laksestammer. Hvis du går på de store europeiske elvene, Seinen og Rhinen og disse store elvene i

47:43.857 --> 47:52.060

[SPEAKER_00]: Europa, hadde jo hundretusenvís av individer med laks ... De er omtrent borte. Det har vært noen små, spredte forsøk på å vekke dem til live

47:52.100 --> 47:56.745

[SPEAKER_00]: igjen. I Themsen i London forsøkte de for noen år tilbake å sette ut fisk.

48:00.948 --> 48:09.790

[SPEAKER_01]: I beste fall en skygge av sitt historiske syn. Så vi sitter igjen egentlig med Norge som et slags signalland i forhold til den arten som

48:09.830 --> 48:18.952

[SPEAKER_00]: laksen er. Og vi har et stort ansvar for å ta vare på den. Det syns jeg også at vi gjør. Men mye av det vi har gjort i forhold til kraftutbygging og

48:18.992 --> 48:26.114

[SPEAKER_00]: andre ting, det har desimert stammene våre. Men jeg tror jo egentlig at vi skal klare å holde det gående. Og så gjelder det bare å passe på at

48:26.154 --> 48:36.386

[SPEAKER_00]: beskatningen ikke når et nivå som gjør at vi gjør mer skade enn bra. Er du enig, Anders? Kan vi komme ut av denne påståtte krisen fra mange hold?

48:36.446 --> 48:48.719

[SPEAKER_01]: Med løftet hode, og er utsiktene OK for villaksbestandene i Norge? Ja. Det er jo en naturkrise på gang i hele naturmiljøet vårt. Og den gjelder

48:48.759 --> 49:00.325

[SPEAKER_02]: jo ... Tenk på insektdøden. Laksungene lever av insekter i elva. Som Finn sier, så er det faktisk få arter du driver og monitorerer og prøver å

49:00.365 --> 49:11.053

[SPEAKER_02]: gjøre noen tiltak for. Så for laksen er jeg optimist sånn sett. For en del av de andre artene er jeg veldig pessimist. Men vi kan ikke gi opp dette.

49:11.093 --> 49:22.762

[SPEAKER_02]: Vi må tro på at vi kan snu det. Det har vært store svingninger i naturen tidligere også. Men det er opplagt at menneskelig aktivitet med 9 mrd.

49:22.802 --> 49:34.751

[SPEAKER_02]: mennesker, enorme utslipp av CO₂ ... Du blir litt skremt. Du har lyst til å lukke deg inne i en lakseelv, kanskje. Og bare være der. Men innsiget er

49:34.811 --> 49:43.437

[SPEAKER_02]: jo ikke så veldig mye lavere når du sammenligner med andre dyr. Der har det vært virkelig kollaps. Mange av fugleartene er nesten borte.

49:44.037 --> 49:57.483

[SPEAKER_02]: Storspoene og vipene er bortifra mitt område i Trøndelag. Null. Og det har du ikke med laksen. Men samtidig har vi et internasjonalt ansvar.

49:57.883 --> 50:07.247

[SPEAKER_02]: Men pga. at mennesket og laksen er knytta så tett på hverandre, så får den jo oppmerksomhet urettferdig og forstærkende, syns det. Jeg har bare

50:07.267 --> 50:16.150

[SPEAKER_00]: lyst til å kommentere, for du snakker om naturkrisen. Vi har jo en naturkrise på mange områder. Det som er kommet inn òg, i tillegg til

50:16.370 --> 50:25.894

[SPEAKER_00]: mange andre trusselfaktorer for laksen de siste 10-15 årene, det er jo klimakrisen. Det er hva med klima. Og det er jo en ekstremt vanskelig

50:26.294 --> 50:34.178

[SPEAKER_00]: dimensjon og faktor å forholde seg til. Hva gjør klimaet ikke bare med laksen i elva, for det har mye med temperatur og næringstilgang, så du

50:34.198 --> 50:43.703

[SPEAKER_00]: sier at insektene, ja vel, men temperaturer i havet, og hva som skjer med de fiskene og de næringselementene som laksen lever av i havet. Det skjer noe

50:43.723 --> 50:52.451

[SPEAKER_00]: i innbyrdet sted, det skjer noe med matfatet til laksen. Som ikke er så lett å forske på. Så klimaendringene er blitt en sånn nesten litt

50:52.531 --> 51:01.500

[SPEAKER_00]: irriterende usikkerhetsvariabel. For nå ... Hva skjer med laksen i havet? Vi har ikke så lett å få oversikt over det. Og hvis det er knytta til

51:01.540 --> 51:09.928

[SPEAKER_00]: klimaendringer og endringer som det er umulig å stoppe, og som det er vondt å få forskningsmessig belegg for å vite så mye om, Så er det kommet

51:09.968 --> 51:19.573

[SPEAKER_00]: en veldig stor ny X-faktor inn i mulighetene for å beholde livskraftige laksestemmer. Det skal vi ikke glemme å ta med oss. Litt blanda.

51:19.933 --> 51:31.240

[SPEAKER_01]: Dropscreenen i luftsikten, altså. Sjøl kan jeg bare si at jeg unner mine etterkommere den altoppslukende besettelsen som lakseinteressen

51:31.300 --> 51:44.547

[SPEAKER_01]: faktisk kan bli. Eventually all things merge in one, and the river runs through it, skrev Norman McLean i sin roman. Det er tid for å runde av

51:44.587 --> 51:55.213

[SPEAKER_01]: denne samtalen. Tusen takk til Anders og Finn, og ikke minst til deg som har lytta. Laksen er mer enn en tilfeldig art. Den reflekterer langt på

51:55.253 --> 52:07.142

[SPEAKER_01]: vei forholdet mellom menneske og natur, og desto viktigere er det å ta vare på den. Del gjerne episoden og husk at elva glemmer aldri, men hun

52:07.182 --> 52:10.225

[SPEAKER_01]: trenger oss for å huske. Takk for i dag.

52:18.973 --> 52:22.197

[SPEAKER_01]: Du har nå lytta til en podkast fra Universitetet i Stavanger.